

ZNAK

M I E S I Ę C N I K

Ucieczka od przebudźcowania

Jak technologie zmieniają nasze procesy poznawcze?
Czy internetowy detoks ma sens? Czego potrzebują osoby wysoko wrażliwe? — s. 4-35

Nowy cykl fotoreportaży.
Tomek Kaczor o bohaterach
codziennosci — s. 44

Zbigniew Mikolejko o *Mein
Kampf*: „Kompilacja sloganów
z tanich broszurek” — s. 50

Mickiewicz, Sienkiewicz,
Dmowski, czyli o twórcach
polskiego queeru — s. 82

Ilustracja: Jan Kallwejt

ISSN 0044-488X

INDEXS 353716

9 770044 488218

№

793

CZERWIEC (06) 2021

CENA 22,99 zł / NET 18,39 zł

www.tezeusz.pl ←

Podaruj książkom drugie życie!

Sprzedaj książki w Tezeuszu!

Tradycyjnie

Skontaktuj się z naszym przedstawicielem.
Działamy **mobilnie w całej Polsce**.

www.skup.tezeusz.pl ←

Online

Wyceń, zamów kuriera lub nadaj
w paczkomacie **na nasz koszt**.

www.skupksiazek.pl ←

Dowiedz się więcej!

kontakt@skupksiazek.pl

539 915 890

TEZEUSZ.pl

ANTYKWARIAT I KSIĘGARNIA

Dominika Kozłowska

Troska o samego siebie

PREMIERA PIERWSZEGO MODELU SMARTFONA MIAŁA miejsce w 2007 r. W bardzo krótkim czasie od tego wydarzenia rozwinęła się tak mocno i upowszechniła tak szeroko, że całkowicie zdominowała nasze życie. Dziś większości z nas trudno obyć się bez telefonu z dotykowym ekranem i aplikacjami. I znaleźć w swoim życiu obszar wolny od wpływu technologii.

Nie jestem ani bezkrytyczną technoentuzjastką, ani technosceptyczką. Dorastałam w epoce przed tym technologicznym przełomem. Dlatego również na własnym przykładzie widzę, jak bardzo zmienił on nasze codzienne praktyki. Wcześniejsze przemiany technologiczne dokonywały się wolniej i słabiej ingerowały w nasz układ nerwowy, dlatego nie odczuwaliśmy tak mocno społecznych i jednostkowych skutków ich działania. Dziś już wiemy, że życie w cyfrowym świecie bez reguł i zasad pogorsza nasz dobrostan, a nawet przyczynia się do rozwoju zaburzeń i uzależnień. Stąd coraz większa liczba badań nad wpływem cyfrowych technologii na nasz mózg i cały organizm. Stąd też liczne poradniki podsuwające rozmaite sposoby na zdrowy sposób korzystania z technologii. Trudność wiąże się z tym, że w fazie projektowania nowych rozwiązań uwzględniana jest wiedza na temat sposobu działania naszego układu nerwowego i schematów zachowań – producenci smartfonów chcą, żeby stał się on dla nas stałym towarzyszem życia, od którego nie będzie można się oderwać.

Z jednej strony, pragmatycznej, umiem wskazać bezsporne zalety digitalizacji naszego codziennego życia – choćby w czasie pandemii okazało się, że możemy dzięki niej zdalnie uczyć się i pracować, zmniejszając ryzyko zakażenia. Z drugiej jednak, w perspektywie egzystencjalnej i duchowej, technologia sprzyja naszej naturalnej skłonności do dystrakcji i ulegania rozproszeniu. Sięgnęłam znów ostatnio po *Mysli* Blaise'a Pascala, a szczególnie po rozważania o roli rozrywki w naszym

życiu, by przekonać się, jak dalece jesteśmy wciąż tymi samymi ludźmi. Stan człowieka – pisze Pascal – to „niestałość, nuda, niepokój”. „Nie owego miękkiego i spokojnego używania, które pozwala nam pamiętać o naszym stanie, szukamy, (...) ale zgiełku, który odwraca nasze myśli i jest dla nas rozrywką”. Pamiętam rozmowę z Bartłomiejem Dobroczyńskim opublikowaną w miesięczniku „Znak” kilka lat temu. Nosiła ona tytuł *Cud jest nieudolny*. Dlaczego uzdrowienie paralityka czy wskrzeszenie Łazarza jest nieudolnym cudem? Dlatego że Łazarz i tak w końcu umrze. Paralityk został uzdrowiony, ale on również kiedyś umrze. Cud nie zmienia naszej ludzkiej kondycji w sposób trwały. Tak też technologia – mimo całej cudowności swych dokonań – nie uwolni nas od wszelkich naszych słabości i wad. A niektóre jeszcze spotęguje.

W tym numerze polecam też materiał otwierający dział Ludzie–Książki–Zdarzenia, w którym znajduje się omówienie monumentalnej pracy *Dezorientacje* będącej wyborem tekstów z polskiej literatury zawierających queerowe wątki. Odmienne spojrzenie na kanon pozwala dostrzec, że nasza kultura ukształtowana jest z jednej strony poprzez silne normatywne oczekiwania, a z drugiej, że polska literatura to piśmiennictwo „odmienności” i „dziwactwa”. Takiego odczytania polskiego kanonu, zwłaszcza romantycznego, uczyła nas Maria Janion. „Inność” okazuje się więc istotną cechą polskości.

Podjmując temat technologicznego przeciążenia, mamy świadomość, że jest to problem mieszkańców świata zachodniego. Dlatego w dziale Społeczeństwo–Świat konsekwentnie piszemy o tych miejscach na świecie, których rozwój przebiega inaczej. W tym wydaniu miesięcznika publikujemy artykuł o Sudanie Południowym. Podobnie jak teksty o kulturze artykuły o świecie również pozwalają zobaczyć nasze własne położenie i kłopoty w szerszym horyzoncie cywilizacyjnym. —

SPIS TREŚCI

- 36** **Najmłodsze państwo świata
wymaga resetu**
Ula Idzikowska: *Gtód i strach
wciąż rządzi w Sudanie Południowym*

- 50** **Papierowa korona zła**
Zbigniew Mikołajko o Mein Kampf
Adolfa Hitlera: „To kompilacja
sloganów z tanich broszurek”

- 62** **Czułość**
Andrzej Franaszek: *Codziennie rano
przypominam sobie Miłoszowe
wezwanie „Zrób, co możesz”*

fot. Łukasz Giza/Agencja Gazeta / Rafał Grzelewski/PAH / Hulton/Getty / Maciej Billerwicz/PAP

82

DEZYDERY BARŁOWSKI

Widmo „inności”

Z antologii Dezorientacje najmocniej wybrzmiewa przesłanie: polska literatura poza dominującą normą – poza heteronormą – istnieje. Warto tu jednak poza czytelną kropką postawić wielki pytajnik: czy kiedykolwiek polska nieheteronormatywna literatura nie istniała? Czy miała prawo nie istnieć?

TEMAT MIESIĄCA

- 6 Technologie, którymi myślimy**
Nicholas Carr w rozmowie z Krzysztofem Kornasem o tym, jak internet wpływa na mózg
- 16 Trochę wolnego od wszystkiego**
Michał R. Wiśniewski: Czy cyfrowa asceza jest w ogóle możliwa?
- 22 Moje zmęczenie nie jest tylko moje**
Marta Sapała: Krótka historia znużenia
- 31 Z szacunku do siebie**
Monika Baryła-Matejczuk w rozmowie z Ewelina Śliwą i Edytą Zielińską o osobach wysoko wrażliwych

SPOŁECZEŃSTWO • ŚWIAT

- 36 Najmłodsze państwo świata wymaga resetu**
Ula Idzikowska
- 44 Na przykład**
Fotoreportaż Tomka Kaczora

IDEE

- 50 Papierowa korona zła**
Zbigniew Mikotejko
- 62 Czulość**
Esej Andrzeja Franaszka

FELIETON

- 61 Ogrody pamięci**
Janusz Poniewierski
- 70 Gry terenowe**
Olga Gitkiewicz
- 71 Springer z trasy**
Filip Springer

STACJA: LITERATURA

- 72 Rakietą do nieba**
Opowiadanie Macieja Dobosiewicza

LIST DO REDAKCJI

- 79 Dobre strony upływania czasu**
ks. Michał Heller

LUDZIE • KSIĄŻKI • ZDARZENIA

- 82 Widmo „inności”**
Dezydery Bartowski: Queerowy Dmowski i homofobiczny Sienkiewicz
- 93 Przekształcać, otwierać, umożliwiać**
Alessandro Amenta, Tomasz Kaliściak i Błażej Warkocki, redaktorzy tomu Dezorientacje. Antologia polskiej literatury queer, w rozmowie z Marcinem Wilkiem
- 100 Ponieważ w sztuce ukraińskiej są wielkie artystki**
Urszula Pieczek
- 106 Widzenie jest tylko początkiem**
Magdalena Kargul o Marii Jaremie
- 109 Kobieta i życie w PRL-u**
Marcin Wilk
- 110 Proza jak lustro**
Aleksandra Byrska czyta książki Otessy Moshfegh
- 112 Smutne tłumactwo**
Maciej Topolski: Tadeusz Sławek pisze o przekładzie w akademickich rękawiczkach
- 114 Noty o książkach**
- 116 Książki zapomniane**
Georgina Gryboś o smutnych Myślach prześlubnych Marii Bartosówny
- 118 Moi, mistrzowie**
Wojciech Bonowicz czyta wiersze Antoniny Tosiak
- 120 Znak o znakach**
Joanna Gusztka

ZNAK

ul. Tadeusza Kościuszki 37, 30-105 Kraków
tel. (12) 61 99 530, fax (12) 61 99 502
e-mail: miesiecznik@znak.com.pl
www.miesiecznik.znak.com.pl

redakcja: Mateusz Burzyk (sekretarz redakcji), Michał Jędrzejek, Ilona Klimek, Dominika Kozłowska (redaktor naczelna), Janusz Poniewierski, Ewelina Śliwa, Agnieszka Rzonca, Henryk Woźniakowski, Edyta Zielińska

zespół: Michał Bardel, Wojciech Bonowicz, Halina Bortnowska, Bohdan Cywiński, Bartłomiej Dobroczyński, Tomasz Fiałkowski, Tadeusz Gadacz, ks. Michał Heller, Jerzy Ilg, Piotr Kłotkowski, Maria Makuch, Janina Ochojska-Okońska, abp Grzegorz Ryś, Władysław Stróżewski, Karol Tarnowski, Łukasz Tischner, Stefan Wilkanowicz

współpraca: Andrzej Brzeziecki, Ewa Bolińska-Gostkowska, Iwona Boruszkowska, Marta Duch-Dyngosz, Monika Gałka, Karol Kleczka, Krzysztof Kornas, Dobrosław Kot, Elżbieta Kot, Daniel Lis, Artur Madaliński, Anna Marchewka, Anna Mateja, Andrzej Muszyński, Małgorzata Nocuri, Urszula Pieczek, ks. Eligiusz Piotrowski, Miłosz Pucydłowski, Marcin Wilk, Marcin Żyła

projekt graficzny pisma:
Władysław Buchner, Rafał Buchner

automatyzacja składu:
Paweł Żeleznikowicz (Kobugi)

dyrektor artystyczny:
Władysław Buchner

łamanie: Ilona Klimek

fotoedycja: Marcin Kapica

korekta: Barbara Gąsiorowska, Magdalena Wołoszyn

ilustracje portretowe: Patrycja Podkościelny

nakład: 2200 egz.

promocja i reklama: tel. (12) 61 99 530, e-mail: miesiecznik@znak.com.pl

prenumerata: tel. (12) 61 99 561, e-mail: prenumerata@znak.com.pl

Redakcja nie zwraca tekstów niezamówionych oraz zastrzega sobie prawo ich redagowania i skracania. Redakcja nie odpowiada za treść zamieszczanych ogłoszeń. Rozpowszechnianie redakcyjnych materiałów publicystycznych bez zgody wydawcy jest zabronione.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Dofinansowano ze
środków Ministra Kultury
i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu
Promocji Kultury

▣ Obraz René Magritte'a *Fałszywe lustro* na wystawie
w MoMA w Nowym Jorku
fot. Radosław Cajkovic/Alamy/BE&W

W pułapce bodźców

Obcięcie powiek było jedną z bardziej wyrafinowanych i okrutnych starożytnych chińskich tortur. Skazaniec z otwartymi oczami był narażony na nieprzerwany odbiór sygnałów ze świata. W konsekwencji szybko zaczynał chorować i umierał.

Wielu naukowców właśnie w tej figurze widzi metaforę współczesnego człowieka. Według badaczy z uniwersytetu w San Diego za pośrednictwem usług cyfrowych i innych mediów zalewani jesteśmy potokiem informacyjnym o wielkości ponad 10 tys. słów dziennie. Przeciążenie informacjami i ilością bodźców odbieranych z otoczenia (światło, hałas, zapachy) sprawia, że coraz częściej mamy kłopoty z koncentracją i pogarsza się jakość naszego snu. Może więc najwyższy czas, by zadbać wreszcie o „przestrzeń cyfrową” oraz „środowisko zmysłowe”, w którym żyjemy?

W jaki sposób przeciwdziałać nadmiarowi bodźców? Czy internetowy detoks ma sens? Jak odczuwano zmęczenie w przeszłości? Kim są osoby wysoko wrażliwe?

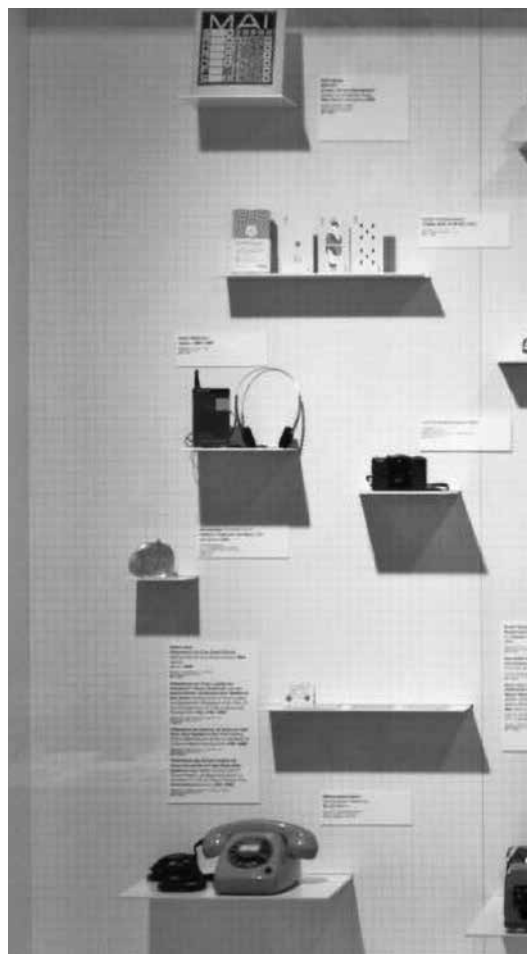
Odpowiadają:

Nicholas Carr, Michał R. Wiśniewski, Marta Sapała / Monika Baryła-Matejczuk

Technologie, którymi myślimy

Nicholas Carr
w rozmowie
z Krzysztofem
Kornasem

Przyzwyczailiśmy się do ciągłego strumienia informacji, a nasza uwaga podąża dziś głównie za nowościami. W ten sposób tracimy jednak to, co stanowi o głębokim myśleniu – możliwość podjęcia świadomej decyzji, o czym w ogóle chcemy myśleć

❏ Kiedy dziesięć lat temu opisał Pan w Płytkim umyśle, jak negatywny może być wpływ internetu na ludzki mózg, dominowały optymistyczne prognozy dotyczące rozwoju nowych technologii i ich oddziaływania na nasze zdolności poznawcze. Ja również przy pierwszej lekturze Pana książki nie byłem przekonany do pojawiających się w niej pesymistycznych ocen. Internet znacznie ułatwiał moje, wtedy jeszcze studenckie, życie i uważałem, że jestem odporny na negatywne skutki uboczne cyfryzacji świata.

Minęła dekada i teraz niektórzy moi znajomi i ja sięgamy do Pana książki po diagnozę uzależnienia od nowych technologii i pomysły na skuteczną terapię. Jak często powtarzał Pan w ostatnich latach: „A nie mówiłem!”?

Przyznaję, że taka myśl się pojawia, ale niekoniecznie wypowiadam ją na głos [śmiech]. Od wielu ludzi słyszałem, że kiedy po raz pierwszy przeczytali moją książkę, opierali się jej przesłaniu. Kiedy ją pisałem, w 2008 i 2009 r., żyliśmy w czasach wielkich nadziei związanych z internetem.

W ostatnich latach zaszły dwie ważne zmiany: wszechobecne stały się smartfony oraz rozwinęły się media społecznościowe, które pochłaniają najwięcej czasu spędzanego *online*. Oba te zjawiska uświadomiły ludziom, jak trudno jest im kontrolować korzystanie z technologii, które nieustannie rozpraszają ich uwagę. Dystrakcje sprawiają, że niektórzy nie są już w stanie skoncentrować się nawet na członkach rodziny czy bliskich przyjaciółach. Ogólnie rzecz biorąc, ludzie są o wiele bardziej świadomi, że pod wpływem technologii ➔

❏ Walkman, telefon z tarczą, kalendarz, karty do gry, maszyna do pisania, kompas, zegarek, lusterko, aparat analogowy, krokomierz i inne. Ok. 20 przedmiotów, które teraz w formie aplikacji mogą się znaleźć w jednym smartfonie; Muzeum Sztuki Użytkowej w Wiedniu fot. Krzysztof Korman

w ich umysłach zachodzą głębokie zmiany i że nie zawsze są one dobre. Są przez to teraz częściej otwarci na argumenty, które przedstawiłem w książce, niż wtedy, gdy została ona opublikowana.

Z *Zyskał Pan od tego czasu więcej zwolenników niż przeciwników?*

Zdecydowanie tak. W żadnym razie nie próbuję się przechwalać, ale myślę, że taka jest prawda. Mam nadzieję, że częściowo odzwierciedla to siłę mojej argumentacji, przy czym do pewnego stopnia jest to też po prostu rezultat zmiany w podejściu społeczeństwa do technologii cyfrowych.

Z *Diagnozę stanu ludzkich zdolności poznawczych w dobie internetu rozpoczyna Pan w książce od dzielenia się obserwacjami zmian w funkcjonowaniu własnego umysłu. Które z opisywanych przez Pana badań w największym stopniu dotyczyły tego, co zauważał Pan we własnym życiu?*

To dobre pytanie... Muszę wrócić myślami do tamtego czasu. Byłem bardzo zmotywowany, żeby zbierać informacje na ten temat, bo czułem, że tracę zdolność koncentracji, uważnego myślenia, kontrolowania własnego umysłu – wszystkiego, co niezbędne, jeśli chce się myśleć kontemplacyjnie, refleksyjnie, introspekcyjnie, praktykować jakikolwiek typ „wysokopoziomowego” myślenia.

Wydaje mi się, że najważniejsze były dla mnie dwie kwestie. Pierwsza to ogólnie odkrycia z zakresu badań nad mózgiem dotyczące neuroplastyczności – tego, jak dorosły mózg adaptuje się do środowiska przez

Obecnie panują idealne warunki do utrwalania się tzw. efektu potwierdzenia. Szukamy w kółko nowych informacji, ale znajdujemy najczęściej te, które potwierdzają to, co już wiemy i z czym się zgadzamy